

ומאידך, יש אדם שמטחינו בריחים, מעביד את אביו בעבודה קשה כטחינה בריחים, ומעשהו מביאו לחיי עולם הבא, מפני שמכבדו בדברים טובים וניחומים. כעין המעשה דלהלן:

מעשה באדם שציווהו להתייצב לעבודת המלך. ובנו רצה להתייצב במקום אביו, אך היה רגיל להתפרנס מטחינה בריחים, ולא היה יכול להתבטל מעבודתו. מה עשה? אמר לאביו: אבא, טחון אתה, ואני אלך תחתך לעבודת המלך, שאי אפשר לדעת מה יבוא בסופה, אם בזיון, עדיף לך לטחון בריחים, ואם מלקות, ודאי עדיף לך לטחון בריחים. (368)

ומביאה הגמרא מאמר נוסף:

אמר רבי אבהו: כגון אבימי ברי [בני] קיים מצות כיבוד כהוגן.

ומבארת הגמרא: כיצד?

המשה בני סמכי, בנים שסמוכים על שולחנו, (369) הוה ליה לאבימי בחיי רבי אבהו אביו. וכי הוה אתא רבי אבהו, קרי אבא, כאשר היה בא רבי אבהו ומקיש על הדלת, לא היה אבימי מניח לאחד מבניו לפתוח, אלא רהיט ואזיל, היה רץ בעצמו והלך, ופתח ליה, וכל זמן שלא הגיע לדלת אמר: אין! אין! עד דמטאי התם. היה אומר 'אפתח', 'אפתח', עד שהיה מגיע לדלת.

יומא חד, אמר ליה אביו אשקין מיא! יום אחד אמר רבי אבהו לאבימי בנו "אשקני מים". אדאייתי ליה, עד שהספיק אבימי להביא לו, נמנם. גחין אבימי, קאי עליה עד דאיתער, עמד מעליו עם המים עד שהתעורר.

ובזכות שהקפיד כל כך על המצוה, איסתיעא מילתיה, ובשעה שגחן על אביו דרש אבימי את מדרש כל מזמור ע"ט שבספר תהילים, "מזמור לאסף", שלא הבינו קודם לכן. (370)

אמר שאל ליה רב יעקב בר אבהו לאביי: כגון אנא, אני שאהוב לאבי, ויקר לאמי, דעד דאתינא מבי רב, שלפני שאני חוזר מהשיבה, אבא מדלי לי כסא ואמא מזנא לו, אבי שופך לי יין לכוס, ואימי מוזגת בו מים כדי שיהיה ראוי לשתייה נכונה, היכי איעביד, איך אנהג? האם מותר לי לקבל מהם או שאני פוגע בכך בכבודם?

אמר ליה אביי: מאמך קביל, ומאביך לא תקבל. דכיון ד"בר תורה" הוא חלשה דעתיה. שהואיל והוא חכם יש לחוש שלפעמים תהיה לו חלישות הדעת אם תשתמש בעבודתו.

רבי טרפון הוה ליה החיא אמא, היתה לו אמא זקנה, (371) דכל אימת דחות בעיא למיסק לפוריא, גחין, וסליק לה. בכל פעם

368. על פי רש"י ותוספות בשם הירושלמי.

369. הגמרא מדגישה שבניו של אבימי היו סמוכים על שולחנו והיה בידו לצוותם לפתוח את הדלת לאבי אביהם. ולא עשה זאת [מהרש"א

בפירושו השני. ועיין שם פירוש נוסף].

370. על פי פירוש ראשון ברש"י. עיין שם פירוש נוסף. ועיין תוספות ומהרש"א.

371. רי"ף רא"ש.

שהיתה רוצה לעלות על מטתה, היה רבי טרפון מתכופף, והיתה עולה על גבו. וכל אימת דהות נחית, נחתת עילויה, בכל פעם שהיתה יורדת, ירדה על גבו.

אתא, וקא משתבח בי מדרשא, בא רבי טרפון לבית המדרש והשתבח על מעשהו.

אמרי ליה, אמרו לו חכמים: עדיין לא הגעת לחצי מהכיבוד שחייבה התורה. שהרי, כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה על כך?! והלא בכלל מצות כיבוד נכלל גם זה! (372)

רב יוסף כי הוה שמע קל ברעא דאימיה, כאשר היה שומע את קול פסיעות רגלי אמו, אמר: איקום מקמי שכינה דאתיא! אקום מלפני השכינה שבאה עכשיו. כי בזמן שאדם מכבד את אמו, אומר הקב"ה "מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". (373)

אמר רבי יוחנן: אשרי מי שלא חמאן, שלא ראה את הוריו, מפני שאי אפשר לקיים את כיבודם ככל הצורך, ואדם נענש בגללם.

ורבי יוחנן אמר כך מפני שהתייתם ולא ראה את הוריו כלל, כי [כאשר] עברתו אמו, מת אביו, וכאשר ילדתו, מתה אמו.

וכן אביו, גם הוא התייתם ולא ראה את הוריו.

ומקשינן: איני! והאמר אביו כמה פעמים "אמרה לי אם כך וכך", ומכאן שראה את אמו!

ומתצינן: החיא אם, מרבינתיה הואי. לא היתה זו אמו, אלא אומנתו שגידלתו היתה.

רב אפי הוה ליה היתה לו החיא אמא זקינה.

אמרה ליה: בעינא אני רוצה תכשיטין! עבר [עשה] לה.

חזרה ואמרה לו: בעינא גברא, אני רוצה איש להנשא לו! אמר לה: נייעין נחפש לך.

חזרה ואמרה לו: בעינא גברא דשפיר כותך, אני רוצה איש כמוך!

שבקה ואזל לארעא דישראל, עזבה והלך לארץ ישראל, כי הבין שנטרפה דעתה עליה, ולא יוכל לכבדה כדין. (374)

משהגיע לארץ ישראל, שמע רב אסי דקא אזלה אבתריה, שבאה אחריו. ורצה לצאת לקראתה כדי לכבדה. אך הסתפק שמא אסור לצאת מארץ ישראל לצורך זה.

אתא לקמיה, בא לפני דרבי יוחנן, ואמר ליה: מהו הדין לענין לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ?

אמר ליה רבי יוחנן: אסור.

373. מהרש"א על פי הגמרא לעיל ל ב.

374. על פי תוספות ר"י הזקן. וכעין זה כתוב בהגהת הגר"א בשם הרמב"ם.

372. שני בברייתא להלן לב א: "שאלו את רבי אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: כדי שיטול ארנק ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו". [ויתבאר בגמרא שם].

חזר רב אסי ושאל: לצאת לקראת אבא, מהו הדין?

אמר ליה רבי יוחנן: איני יודע.

אתרה פורתא, המתין רב אסי מעט, (375) הדר אתא, אחר כך חזר לפני רבי יוחנן.

ורבי יוחנן היה סבור שדעתו של רב אסי לחזור למולדתו בבל, (376) ולא לצאת לכבוד אמו התכוין. (377)

לפיכך, אמר ליה רבי יוחנן: אסי, נתרצית לצאת לבבל? אם כן יהי רצון שהמקום יחזירך לשלום עד מקומך.

וחשש רב אסי שמא רבי יוחנן כועס עליו, לפיכך, אתא לקמיה, בא לפני רבי אלעזר תלמידו של רבי יוחנן, ואמר ליה: חס ושלום דלמא [שמא] רבי יוחנן מירתה רתח עלי?

אמר ליה רבי אלעזר: מאי אמר לך?

אמר ענה ליה רב אסי: כך אמר לי רבי יוחנן: "המקום יחזירך לשלום".

אמר ליה רבי אלעזר: ואם איתא דרתה, לא הוה מברך לך! אילו רבי יוחנן היה כועס עליך, הוא לא היה מברך אותך.

ומשמע זאת רב אסי יצא לחוץ לארץ כדי להקביל את פני אמו.

אדהכי והכי, בינתיים, לאחר שיצא לחוץ לארץ לקראתה, ולפני שהספיק לפגוש את אמו, שמע לארונא דקאתי, שמע שמתה אמו וארונה בא, על מנת לקבורה בארץ ישראל.

אמר: אי ידעי, לא נפקי! אילו הייתי יודע שהיא מתה, לא הייתי יוצא לחוץ לארץ לקראתה. (378)

תנו רבנן, שנו חכמים בברייתא בענין מצות כיבוד אב ואם:

בכלל מצות כיבוד אב כלולים שני דברים: [א] מכבדו בחייו [ב] ומכבדו במותו.

והברייתא מבארת:

מכבדו בחייו, כיצד? (379)

הנשמע בדבר אביו למקום, אדם שמבקש בקשה מאנשי המקום ומכיר בהם שמכבדים את אביו, ויכבדו את הבקשה שיבקש מהם בשם אביו, אזי, אפילו אם יודע שיכבדוהו כאביו, בכל זאת לא יאמר להם: מלאו את בקשתי ושלחוני בהקדם לביתי בשביל עצמי, או מהרוני בשביל עצמי, או מהרוני בשביל עצמי.

אלא בכולהו יאמר 'שבביל אבא', כלומר: מהרו לשולחני כי אבי צריך את עזרתי.

מכבדו במותו, כיצד?

מיתתם, [כדלהלן בגמרא], אין זה מכבודם שיצא לכבודם לאחר מותם. [על פי תוספות ר"י הזקן ומהרש"א, ועיין רש"ש].

379. כאן מדובר בכבוד שלא בפני אביו. ואילו כבוד שבפני אביו היינו שמאכילו ומשקהו וכו'. כמבואר להלן בגמרא. [עין יעקב].

375. תוספות ר"י הזקן.

376. רש"י.

377. תוספות ר"י הזקן. [אבל עיין מהרש"א].

378. למרות שמצוה לכבד אב ואם לאחר

היה אומר דבר שמועה ששמע מפיו, לא יאמר 'כך אמר אבא', אלא 'כך אמר אבא מרי, הריני כפרת משכבו'. כלומר: עלי יבוא כל רע הראוי לבוא על נפשו.

והני מילי, והדברים אמורים בתוך שנים עשר חדש ממתת אביו, מפני שמשפט רשעי ישראל בגיהנם הוא עד שנים עשר חדש, אבל מכאן ואילך אומר על אביו "זכרונו לברכה לחיי העולם הבא".

תנו רבנן, בברייתא נוספת בענין כיבוד אב: בזמן הגמרא היה נהוג שהחכם לוחש את דרשתו באוזני מתורגמן והמתורגמן היה חוזר על הדברים בקול רם, כדי שהקהל ישמע.

ואומרת על כך הברייתא: חכם שרוצה לדרוש דבר בשם אביו או רבו, משנה את שם אביו ושם רבו באזני המתורגמן. כלומר: אינו מזכיר את שם, אלא אומר 'כך אמר אבי מורי', או 'כך אמר רבי ומורי'.

ואילו התורגמן אינו משנה לא את שם אביו ולא את שם רבו.

ומיד הגמרא תמהה: "שם אביו" שהוזכר בענין המתורגמן, אבזה דמאן, אביו של מי הוא?

אילימא, אם נפרש כפשטות הלשון, שהברייתא מדברת על אבזה דתורגמן,

דהיינו, כשהחכם אומר דבר הלכה בשם אבי התורגמן להשמיעו לרבים, לא ישנה התורגמן את שם אביו לומר 'כך אמר אבא מורי', אלא קוראהו בשמו.

אם נפרש כך, יש לתמוה על דברי הברייתא: אטו וכי תורגמן לאו בר חיובא הוא לכבד את אביו?!

אלא, אמר רבא: הברייתא מדברת בשם אביו של חכם ובשם רבו של חכם, כלומר: כשהחכם לוחש באזני התורגמן "כך אמר לי אבא מורי" המתורגמן אינו אומר "כך אמר לי אביו של החכם", אלא מזכיר את שם אביו של החכם.

כי הא כמו שהיה נהוג לפניו דמר, בר רב אשי, כי, כאשר, הוה דריש בפירקא, כאשר רב אשי היה דורש ברבים ברגל, איהו, רב אשי אמר לתורגמן "כך אמר אבא מרי". ואילו אמוריה, מתורגמנו אמר: הכי כך אמר רב אשי.

תנו רבנן:

איזהו מורא שהוזכר בתורה, (379*) ואיזהו כיבוד שהוזכר בתורה? (380)

מורא — היינו, שהבן לא עומד במקומו, במקום המיוחד לאביו לעמוד ולהתייעץ שם עם זקני העיר. (381)

ולא יושב במקומו המיועד לו להסב בו

379*. "איש אביו ואמו תיראו" [ויקרא יט ג].

380. "כבד את אביך ואת אמך" [שמות כ יב].

381. רש"י, תוספות ר"י הזקן, טור יורה דעה

רמ. ובבית יוסף הביא פירוש נוסף בשם ה"ד ירוחם, שמדובר במקום המיועד לו לתפילה, ובשלחן ערוך [שם סעיף ב] פסק את שני הדברים. ועיין בהערה הבאה.

בביתו. (382), (383)

ולא סותר את דבריו. (384)

איבעיא להו, הסתפקו בני הישיבה: מה ששנינו בברייתא שהבן מאכיל ומשקה את ביו ומכבדו, מממון של מי צריך לעשות כך? לב-א

האם הבן מאכיל את אביו מממון אביו, או שהוא חייב להוציא על כך אפילו מממון שלו?

ונחלקו חכמים בדבר:

רב יהודה אמר: משל בן. רב נתן בר אושעיא אמר: משל אב.

אורו [הורו] ליה רבנן לרב ירמיה, ואמרי לה

ולא מכריעו, אם אביו חולק על דברי חכם אחר, לא יאמר נראה לי להכריע כדברי החכם האחר, ולא כדברי אבי. (385)

כיבוד — הבן מאכיל ומשקה ומלביש ומכסה את אביו, ומכניס ומוציא את אביו ממקום למקום.

עד כאן דברי הברייתא.

384. בכמה מקומות הטור חולק על דברי אביו הרא"ש. ויש לתמוה על כך: כיצד עשה כן? והלא שנינו כאן "ולא סותר את דבריו"! תירץ הט"ז [יורה דעה רמ"ק ג]: האיסור לחלוק על האב הוא דוקא בפניו, אבל שלא בפניו מותר.

והוסיף הט"ז: ומכל מקום, אם יש חכם אחר הסובר כאביו, והבן רוצה להוכיח שלא כדעתם, ראוי לו להזכיר את שם החכם האחר, ולא את שם אביו, שמאחר שבידו לחלוק על אביו בדרך כבוד, יעשה כן. וכן עשה הטור עצמו במקום אחר. [עיין שם].

אולם הש"ך [בס"ק ב] כתב שאסור לסתור את דברי אביו אפילו שלא בפניו.

ותוספות הר"י הזקן כתב שמסתברא שכל האיסור הוא בחיי אביו, אבל לא לאחר מותו. ולפי זה מובן כיצד חלק הטור על הרא"ש לדעת הש"ך.

385. כך פירש בית יוסף בפירושו הראשון את דברי רש"י [יורה דעה רמ]. וכן פסק בשלחן ערוך [שם סעיף ב].

אבל הטור הבין מדברי רש"י שאסור לבן

382. בתחילת הברייתא שנינו "ולא עומד במקומו". משמע שאפילו עמידה אסור. וכל שכן ישיבה, [שאינן העמידה נחשבת השתמשות במקום כמו הישיבה].

ובהמשך שנינו "ולא ישב במקומו". וקשה: מה בא התנא להשמיענו? והלא יש ללמוד זאת מהרישא!

ולפיכך צריך לומר שכאן מדובר במקום שהאב רגיל להסב בו בביתו. ושם אין לאסור אלא ישיבה, ואילו ברישא מדובר במקום שהאב רגיל לעמוד ולהתייעץ עם זקני העיר, או במקום המיועד לו להתפלל, ושם אסור לבן אפילו לעמוד. [על פי פירוש ראשון בבית יוסף סימן רמ. וכן פסק הט"ז שם. אבל עיין עוד פירושים בטור ובבית יוסף שם. ובתוספות ר"י הזקן].

383. הדברים המוזכרים כאן הם משום כבוד האב, ואף על פי כן הגמרא אומרת שזהו מכלל "מורא" מפני שהבן יושב ואינו עושה דבר, ואין גלוי לבריות שהטעם לכך שאינו עומד במקום אביו הוא לכבודו [שהרי יתכן שאינו צריך לעמוד שם]. ואילו "כיבוד" היינו כגון שמאכילו ומשקהו, שאלו מעשים הגלויים לבריות שעושה כן מפני כבוד אביו. עיין יעקב.